

Dijital Medya Okuryazarlığını Yeniden Düşünmek

Hak Temelli, Çok Aktörlü ve Toplumsal Bir Çerçeve

Yasemin Giritli İnceoğlu'

Hak Temelli, Çok Aktörlü, Katılımcı Bir Yaklaşım...

Dijital Medya Okuryazarlığını Yeniden Düşünmek: Hak Temelli, Çok Aktörlü ve Toplumsal Bir Çerçeve

Yasemin Giritli İnceoğlu*

Bu metin IPS İletişim Vakfı / bianet'in paydaşı olduğu Our Media (Bizim Medyamız) projesi kapsamında oluşturulan medya okuryazarlığı koalisyonununun 15 Aralık 2025 tarihinde Atölye BIA'da gerçekleşen yıllık toplantısında sunulmuştur.

Bugünkü bianet medya okuryazarlığı Koalisyon buluşmamızı uzun süredir benimsediğimiz bütüncül yaklaşımın hem sembolik hem de stratejik bir adımı olarak görmek gerekiyor. Aynı zamanda bu toplantının, dijital medya okuryazarlığını bir eğitim başlığı olmaktan çıkarıp, doğrudan toplumsal bir mesele olarak ele alma irademizin güçlü bir ifadesi olduğunu düşünüyorum.

Günümüz dünyasında dijitalleşme artık doğal bir ilerleme sürecinin yan ürünü değil, yaşamın temel örgütleyici ilkelerinden biri haline geldi. Bireylerin kimlik inşası süreçlerinden kurumların şeffaflık düzeylerine, toplumsal ilişkilerin niteliğinden haberciliğin güvenilirliğine ve demokratik katılımın kapsamına kadar pek çok alan, dijital ortamların sunduğu koşullar tarafından belirleniyor. Bu nedenle dijital medya okuryazarlığı, kamu yararı, demokratik istikrar ve toplumsal bütünlük açısından stratejik bir alan olarak değerlendirilmeli.

Dijital Dönüşümün Çok Katmanlı Gerçekliği

Dijitalleşmenin yarattığı dönüşüm tek boyutlu olmadığı gibi, iç içe geçmiş ve birbirini besleyen çok sayıda katmanı mevcut. Bugün içerik miktarı arttı, fakat buna paralel olarak güven duygusu ciddi biçimde zayıfladı. Bilgiye erişim hızlandı, ancak doğruluk ve teyit mekanizmaları geriledi.

Bağlantılar çoğaldı, buna karşın içeriklerin derinliği ve bağlamsallığı büyük ölçüde kayboldu.

Bilgiyle kurduğumuz ilişki hem hızlandı hem de son derece kırılğan bir hâl aldı. Artık temel sorun bilgiye ulaşmak değil, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşabilmek. Herkesin potansiyel bir yayıncıya dönüştüğü bu çağda bilgi üretimi, profesyonel kurumların tekelinden çıktı, doğruluk ölçütleri ise giderek güç ilişkileri, görünürlük algoritmaları ve viral dolaşım mantıkları tarafından belirlenir hâle geldi.

Dijital alan yüzeyde demokratik bir kamusal alan izlenimi verse de, özünde ticari algoritmalar tarafından yönetilen bir altyapıya sahip. Görünürlük, etkileşim ve içerik dolaşımı kamu yararı gözetilerek değil, büyük ölçüde platform ekonomisinin çıkarları doğrultusunda şekilleniyor.

Bu nedenle dijital medya okuryazarlığı, yalnızca içerik analizine indirgenemediği gibi, ekonomik modellerin, veri politikalarının ve algoritmik tasarımların anlaşılmasını da kapsamak zorunda.

Duygu Ekonomisi, Yapay Gerçeklik ve Dijital Şiddet

Bugün dijital ortamda yönetilen şey içerikten çok duygu. Tıklamay, paylaşımı ve etkileşimi belirleyen unsur, öfkenin, korkunun, merakın ve kaygının mikro ölçekte hesaplanması. Bu durum bireylerin rasyonel karar alma kapasitelerini zayıflatıyor, toplumun duygusal ritmini dönüştürüyor ve kutuplaşmayı derinleştiriyor. Dolayısıyla dijital medya okuryazarlığı yalnızca bilişsel bir eğitim alanı değil, aynı zamanda duygusal farkındalık ve duygu düzenleme becerilerini kapsayan bir çalışma.

Deepfake teknolojileri, yapay zekâ tarafından üretilmiş görüntüler, manipülatif videolar ve metinler, gerçeklikle kurduğumuz bağı ciddi biçimde zedeliyor. “Gerçek nedir?” sorusu artık yalnızca felsefenin ya da siyaset teorisinin konusu değil, dijital gündelik hayatın en temel meselelerinden biri hâline geldi. Bu durum bilimsel otoriteyi, gazeteciliği ve demokratik tartışma zeminini doğrudan tehdit ediyor.

Kadına yönelik dijital şiddet, hedefli taciz kampanyaları, nefret söylemi, LGBTİ+ bireylere yönelik saldırılar ve mültecilerin dijital ortamda sistematik biçimde hedef alınması, dijital alanın hiçbir zaman nötr olmadığını açıkça gösteriyor. Dijital mecralar, toplumsal eşitsizlikleri görünmez ama son derece etkili biçimde yeniden ürettiğinden, dijital medya okuryazarlığı, hak temelli bir yaklaşım olmadan tamamlanmış bir çerçeve sunamıyor.

Hak Temelli Dijital Vatandaşlık

Hazırlanan kılavuzun en önemli katkısı, dijital medya okuryazarlığını bir eğitim içeriği olmaktan çıkararak hak temelli bir politika aracına dönüştürmesi. Bu yaklaşım, dijital hakların ne olduğu, hangi koşullarda ihlal edildiği, platformların bu haklara ne ölçüde uyduğu, kullanıcıların hak talep etme kapasiteleri ve kurumların sorumlulukları gibi temel sorular etrafında şekilleniyor.

Ele alınan haklar yalnızca mahremiyet ve veri güvenliği ile sınırlı değil. Dijital şiddetten korunma hakkı, nefret söyleminden arındırılmış bir çevrimiçi ortam talebi, şeffaf algoritmalara erişim ve ifade özgürlüğünün güvence altına alınması bu çerçevenin ayrılmaz parçaları. Bu yönüyle kılavuzu, pedagojik bir materyalin ötesinde, dijital çağın demokratikleşme rehberi olarak kabul ediyoruz.

Çok Aktörlü Yapının Vazgeçilmezliği

Dijital medya okuryazarlığı çok aktörlü bir alan ve bu alandaki sorunlar tek bir kurumun kapasitesiyle çözülemez. Sivil toplum kuruluşları sahaya en yakın aktörler olarak kırılğan grupların ihtiyaçlarını görünür kılar.

Öğretmenler Ağı

Öğretmenler dijital okuryazarlığı sınıfa taşıyan, çocuklar için somutlaştıran ve ailelerle temas kuran temel öznelerdir.

Bu nedenle Öğretmenler Ağı, yalnızca bir destek mekanizması değil, dijital medya okuryazarlığının toplumsallaşmasının temel taşı olarak düşünülmalıdır.

Öğretmenler Ağı kapsamında öğretmenlere yönelik eleştirel dijital medya okuryazarlığını sınıf içine taşıyan rehberler ve uygulama setleri geliştirilebilir. Bu çalışmalar, yanlış bilginin nasıl analiz edileceğini, haber doğrulama pratiklerinin nasıl öğretileceğini ve sınıf içinde güvenli tartışma ortamlarının nasıl kurulacağını öğretmenler için erişilebilir ve uygulanabilir hâle getirmeyi amaçlar. Öğretmen buluşmaları çerçevesinde düzenlenecek atölyeler, algoritmaların nasıl çalıştığını deneyimleyerek anlamaya imkân veren uygulamalar, nefret söylemi örneklerinin güvenli biçimde tartışıldığı oturumlar ve doğrulama egzersizleriyle bu alanı güçlendirebilir.

Kaos GL

Bu çerçevede [Kaos GL](#)'nin medya izleme deneyimi, nefret söylemi analizi ve hak temelli eğitim birikimi, dijital medya okuryazarlığı alanında güçlü bir ortaklık zemini sunmaktadır. LGBTİ+ bireylerin maruz kaldığı dijital şiddetin kılavuzda kesişimsel ve etik bir perspektifle yer alması, yalnızca teknik değil, politik bir katkı anlamı taşımaktadır.

Hrant Dink Vakfı

[Hrant Dink Vakfı](#) ile geliştirilebilecek iş birlikleri ise dijital çoğulculuk, hafıza ve nefret söylemiyle mücadele alanlarında önemli bir derinlik kazandırmaktadır. Vakfın uluslararası ağıları sayesinde Türkiye'de geliştirilen çalışmaların küresel ölçekte görünür hâle gelmesi ve karşılaştırmalı perspektiflerin güçlenmesi mümkündür.

Buna karşılık, [RTÜK](#)'ün mevcut kurumsal konumlanışı ve siyasal bağlamı, eleştirel düşünceyi ve çoğulculuğu merkeze alan sürdürülebilir iş birliklerini sınırlamaktadır. Benzer biçimde üniversitelerdeki merkezi atama pratikleri, akademik özerkliği zayıflatmaktadır. Bu koşullar altında bağımsız akademisyenler, araştırma grupları, sivil toplum ve bağımsız medya kuruluşlarıyla kurulacak yatay iş birlikleri daha uygulanabilir ve güvenilir bir yol sunmaktadır.

Kalıcı Yapılar ve Gelecek İçin Politika Yönü

Dijital medya okuryazarlığının kalıcı bir kamu politikası alanına dönüşebilmesi için ulusal düzeyde izleme, eğitim, müdahale ve diyalog mekanizmalarına ihtiyaç var. Dijital güvenin ölçülmesi, dijital haklar alanında sürekli eğitim altyapılarının kurulması, dijital şiddete hızlı ve bütüncül müdahale mekanizmalarının oluşturulması ve platformların şeffaflığının izlenmesi bu çerçevenin temel bileşenleri.

Gençlere yönelik dijital dayanıklılık alanları, çok dillilik ve erişilebilirlik programları ile mahalle ölçeğinde topluluk temelli merkezler, dijital eşitsizliklerin azaltılması açısından büyük önem taşıyor. Algoritmik adalet üzerine kurulacak diyaloglar ve düzenli olarak gerçekleştirilecek dijital kültür ve etik buluşmaları, teknoloji politikalarının demokratikleşmesine katkı sunacaktır.

Bu önerilerin ortak noktası çok açık. Hiçbiri tek başına hayata geçirilemez. Her biri ortak sorumluluk, sürekli iş birliği ve bütüncül bir yönetim anlayışı gerektirir. Hazırlanan kılavuz ve paylaşılan politika çerçevesi, dijital alanda daha adil, daha güvenli ve daha dayanıklı bir toplumsal yapı inşa etme çağrısıdır.

Bu çağrı, yalnızca uzmanlara ya da kurumlara değil, dijital alanın tüm kullanıcılarına yönelik. Şimdi söz, bu ortak sorumluluğu birlikte üstlenmeye hazır olan herkesindir.